

„Oh, kaj bo, če kdo pride in me vidi! — Oh, pustite me, prosim vas!“ Kavalirju pa oči-vidno dobro dene dekličin strah, in ne izpusti ročice. Ob tem obrača pohotne oči, da bi jim dal izraz milobe in sladkosti.

K ognju stopi debela dama, vsa zavita v kožuho, le veliki nos in široka usta molita ven v ostri mraz. Kavalir izpusti mahoma ročico — in izgine v gosto meglo. Deklica pa postreže debeli dami.

Kmalu nato stoji dekletov gospodar poleg svetilke, — visok, bradat možak, temno-rjave kože in hudega pogleda.

„Kako gre kupčija?“ vpraša deklico.

„Slabo, slabo!“

„Kako to, vedno slabo! Kaj, vraga, delaš? Kaj ne znaš ljudem postreči, ali kaj?“

„Jaz storim v svoji moči. Koliko potrpi, oh koliko! A sedaj ne morem več! Ravno preje je bil nadležen gospod tukaj in koliko sitnosti —“

„Aha, prosil te je — —, kaj ne? No, no, to ni tako hudo! Sploh pa te imam za to tukaj. Čemu prejemaš vsak mesec plačo? Ti si za to tukaj, da ljudem postrežeš in da jih na vsak način privabiš. Ko bi mi do tega ne bilo, vzel bi si staro babo, ali bi pa sam pekel kostanj. Ali si razumela?“

Deklica pa ni mogla odgovoriti, ker približal se je gospod, da mu postreže s kostanjem. Iz prsij pa se je izvil vzdih in ustnice so nehoté šepetale:

„Ko bi stare moje mamice ne bilo! Oh, kakšni so ti ljudje, ti grdi, brezbožni in podli ljudje!“

Ptujski okoličani.

(Spisal o. H. Šalamun.)

V prejšnjem letniku smo mnogo slišali o mestu Ptuj in njega okolici. Sedaj si oglejmo posebej prebivalstvo v ptujski okolici.

Lepa je ta okolica ptajska. Proti severni strani se vrsté mali griči z livadami, gozdi in vinogradi, na vzhodno in južno stran pa je velika in malo rodovitna ravnina, Dravsko ali Ptujsko polje imenovano, kjer so se svoje dni bojevali veliki in mogočni narodi med seboj in kri prelivali. Todi prebivajo naši ptujski okoličani. Poljski prebivalci bivajo radi skupno po vaséh, Goričani, kakor jih imenujejo, pa bolj posamezno, t. j. njihova bivališča so raztresena po hribih in brežinah.

V okolici ptajski stoji dokaj znamenitih gradov, ki so pomenljivi tudi zgodovinsko, na primer Vurberg (Wurmberg, gl. „Dom in svet“ 1895, str. 494), Dornava, Turnišče, Monšperk, Gojkova. Sela in vasi so n. pr.: Nova vas, Rogoznica, Hajdina (bojno polje), Sveti Marko, Sv. Vid in druge. Znamenita je božja pot na Črni ali Ptujski gori, o kateri je že obširno poročal ta list. (1895, str. 20, 50).

Gradovi niso v slovenskih rokah, po pristnih okoličanih pa se pretaka slovenska kri; njih pradedje so nosili lastno okoličansko nošo. Kdo izmed starejših se ne spominja rdečih telovnikov (lajbičev) z velikimi srebrnimi gumbi, jirhastih hlač in škornjev z dolgimi golenicami, klobuka s širokimi okrajniki pri moških? Ženske so tedaj nosile bele rute, peče in „avbe“. To je bila prava slovenska noša pri nas, ko se je kmet nosil še po domače, in rabil za svoje potrebe doma pridelano platno.

Ko je stopal brhki okoličan v popolnem narodnem kroju po mestu, tedaj je vsakdo vedel, da je slovenske krvi. Ali žal, ta noša izginja po okolici in sedanja mladina se je jela sramovati stare noše svojega očeta. Če prideš nedeljskega dne v mesto, zagledaš prav različne noše, in po noši lahko razločiš Goričana, Poljanca in Haložana. Najbolj pristna in ubožna noša je Haložanova, kateri ima belo-platnene hlače, „berguše“ imenovane, belo-platneno ali hodno srajco, vrh nje pa rdeči ali črni telovnik. Tudi ženske se nosijo preprosto, njih obleka je iz platnine, glavo pa jim pokriva bela peča.

Bogatejšo nošo nego Haložan ima Poljanec. Navadno imajo dolge modre ali črne hlače, mal jopič in moder telovnik, okrašen z mnogimi gumbi, na glavi pa jim čepi malokrajni črni klobuk, preprežen s črnim, svetlim obrobkom. Bolj ošabno se nosi ženski spol, katerega obleka sega skoro do tal; velika krila so preprežena z različnimi obšivi.

Redkokje pa se še nahaja narodna noša med Goričani, le semtertje še najdeš kakega sivolasega dedca v svojem „mantlu“ in kožuho po zimi, ali kako staro babico v beli peči, modrim krilom in rdečim gibčjem. Mladi zarod pa se nosi že bolj meščansko; le semtertje še najdeš kakega bogatega fanta z dolgimi črevlji ali škornji do kolen. Dragoceno obleko imajo ženske in se približujejo mestnemu kroju. Glavo si krasé s svilenó pečo, okoli vratú imajo verižice, telovnik in krila so majhna, po zimi pa imajo dolge jope namestu starega kožuha. Tako se je preustrojila cela obleka. Ljudje si hočejo

osvojiti, kar jim vелеva napredna šega, a žal, ta pojé veliko denarja.

Značaj in šege okoličanov.

Že izdavna, kakor nam zgodovina pripoveduje, stanuje v tej okolici delavni, veseli in gostoljubni slovenski narod. Ker se več ali manj peča z obdelovanjem vinogradov, zatorej so ptujski okoličani dobrega srca. Posebno radi pojó, zlasti dekleta. Žal, da je pri njih poleg mehkosti in pohlevnosti doma tudi nezmernost. Od staroslovenskega duha se je ohranila najbolj gostoljubnost. Gostoljubnost namreč, ta plemenita lastnost Slovanov, ima tudi v ptujski okolici globoke korenike. Če prideš v hišo, sprejmó te prijazno; hitro ti postrežejo s kruhom, včasih tudi z vinom in svinjino ali s čim drugim. Ako si pa redek gost, speče gospodinja gibance ali pa pogače; ta navada se nahaja le na levem bregu Drave.

Ostanek starodavnosti je, da še verujejo v duhove in čeznaravna bitja: čarovnice, škrtalje itd.; tako tudi, da nekateri ljudje znajo s posebnimi pripomočki čarati, vedeževati in prerokovati, da ima rastoča in pojemajoča luna moč do zemeljskih stvari. Zaradi čarovanja so l. 1660. na smrt obsodili Gero Kranjc iz Stonjec pri Borlu.

Akoravno je tukajšnje ljudstvo dobro in pobožno, vendar je izgubilo že veliko od prejšnjega značaja ter se približalo mestnim šegam, bolje, novim navadam, kar nam neki kronist¹⁾ tako lepo opisuje: „Kdor je poznal štajersko ljudstvo pred prekucijskim letom 1848. in imel priliko nepristransko je opazovati, ta vidi nehoté veliko premembo, katera ni hvalevredna. Odkritosrčnost, poštenost, pravičnost in vrlost v dejanju, veselo družinsko življenje, verska preproščina, pravna poštenost v domači hiši so se umaknile prisiljenemu in nezaupnemu obnašanju. Zares daleč smo dandanes od tistega hvaljenega in slavljenega selskega življenja, o katerem je vzkliknil svoje dni rimski pesnik: *Beatus, qui procul negotiis...*“ Od l. 1848. res uživa naš kmet slobodo, a s to mu je došlo tudi mnogotero zlo, ki ga sedaj tlači: veliki davki, veliki stroški za oblačila, obilnejše uživanje in celó zapravljanje in zaradi tega čimdalje večji dolgovi.

Narodne šege.

Kakor pri vseh Slovencih, tako so se tudi med ptujskimi okoličani ohranile nekatere šege

¹⁾ Chronik im Manuscripte des Pfarramtes Oeblarn, Obersteiermark, geschrieben von P. Wernfried Fettingner O. s. B. Pfarrprovisor daselbst im Jahre 1865.

še iz poganstva, druge so se izcimile pozneje. Najvažnejše so verske šege. Taka šega je koledovanje. Zvečer pred sv. Štefanom, pred novim letom, pred sv. tremi Kralji in svečnico hodijo mladi pevci od hiše do hiše in pred vrati ali pred oknom pojó koledniške pesmi, katerim so predmeti voščila za dobro srečo dotični domači hiši in tudi prigodba, katere spomin slavi cerkev v teh dneh. Pred praznikom sv. Treh Kraljev hodijo preoblečeni z lučmi in zvezdo ter navadno začetne črke njih imen (*G. M. B.*) in letno število zapišejo na vrata. Za petje dobijo darila. — Na pustni torek častijo pusta (*Kurenta*) z jedjo (po mnogih hišah prazijo tako imenovane krape), s pijačo in s plesom. Po nekaterih hišah imajo navado jesti svinjsko glavo. — Sredi posta pa „babo žagajo“ na dravskem mostu, ter njeno kri rabijo za velikonočna jajca. — Na cvetno nedeljo nesó iz različnih vej spleteni „presmec“ v cerkev k blagoslovu, domov prišedši pa ga morajo vreči na streho. — O veliki noči pečejo povitice in pogače, kuhajo povojeno meso in rdeča barvana jajca, kar nesó v cerkev blagoslovit. Ko pridejo od blagoslova nazaj, nese navadno hišni gospodar ali gospodinja mal košček hrena v tisti studenec, kamor zahajajo navadno po vodo. Na velikonočno nedeljo zjutraj kurijo kresove, spominjaje se čuvajev pri Odrešenikovem grobu. — O binkošti zjutraj morajo pastirji zarana gnati na pašo. — Za kres pripravljajo na primernem kraju, navadno na kakem hribu, gromade; zvečer, ob mraku, gre staro in mlado na kresišče in tam zažgó gromado, okoli ognja pa uganjajo vsakojake reči, streljajo, skačejo (tudi čez ogenj), pojó in se šaljijo. (Tudi na predvečer svetega Cirila in Metoda zažigajo kresove.) Sv. Miklavž straši otroke, kateri nečejo moliti, pa jim tudi prinaša darov. — Na dan sv. Lucije mora začeti delati stolec tisti, kateri hoče pri polnočnici videti čarovnice. — Na sv. večer delajo Betlehem in jaslice; pomenkujejo se in pripovedujejo pripovedi, pa tudi molijo; potem gredó k polnočnicam. Kateri pride prvi od polnočnic, tisti mora živini položiti. Na sveti večer mora celo noč luč goreti. Na božič ne smé nihče delati, razven tega, kar je nujno potrebno; da, celó pometati in luči prižigati ni pripuščeno. — Na Janzevo pa se navadno blagoslavlja šentjanzevec. — Na dan nedolžnih otročičev hodijo otroci od hiše do hiše ljudi „tepežkat“.

S v a t o v s k e n a v a d e so po imetju različne. Ako že preje ni bila zgovorjena zaroka, gre ženin s kakim tovarišem na nevestin dom na „oglede“. Ako so nevesta in stariši zadovoljni z njim, sklene se zaroka, in nato gredó k zapisovanju. Po zaroki gresta ženin in nevesta vabit na svatbo. Na dan poroke se na-

pravi ženin s starejšino in gosti med vriskanjem in godenjem na nevestin dom. Tu pa najdejo navadno vrata zaprta in v hiši je vse tiho. Dolgega govorjenja in trkanja je treba, da se na posled prikaže hišni gospod ali kdo drugi, in marsikatero morajo uganiti, predno jim pokažejo nevesto. Kadar gredo v cerkev, zapró jim vaški fantje pot, da morajo z darili odkupiti nevesto, katero hočejo vzeti iz vasi. Pri obedih na ženinovem in nevestinem domu, ki navadno trajajo po več dni, je starejšina reditelj, kateremu se mora vse pokoravati. Godci pa skrbijo za godbo in šalo. Na levem bregu Drave imajo bogatejši „barovčine“, katerim je naloga vse preskrbeti, kar je potrebno za gostijo, zraven tega morajo iti vabit ter na dan gostije nevesto in ženina spremljat v cerkev. Na desnem bregu Drave, t. j. na Ptujskem polju, pa gredo fantje in dekleta k hiši, kjer je gostija, „na prežo“; ako hočejo gosti mir imeti, morajo jim navadno jesti in piti dati, in ob tem se velikokrat pripeti nesreča.

Za rajnim praznujejo sedmino na dan pokopa; spremljevalci, navadno sorodniki, sosedje in znanci gredo na mrličev dom ali pa tudi v krčmo, kjer se okrepčajo z dobro kapljico in tudi molijo za rajnega.

Te navade pa ginejo od leta do leta; zlasti v poslednjih letih duševnega gibanja je navdušenost za te ostanke sive starodavnosti jela čim dalje bolj pojemat.

Narodnost.

Prebivalci ptujске okolice so po veri vsi katoličani, po narodnosti pa vsi Slovenci. Četudi so ljudje več ali manj v dotiki z mestom Ptujem, ni jih doslej okužil niti protinarodni, niti brezverski duh.

Narodno zavest krepí in širi zlasti list „Slovenski Gospodar“, ki v več iztiskih dohaja med nje, pa tudi družba sv. Mohorja, ki je štela leta 1896. v župniji sv. Petra in Pavla v Ptuj 393,

pri sv. Marku 142, pri sv. Urbanu 182, pri Hajdinu 122 in pri Vurbergu 98 udov. Narodno zavest krepíjo tudi na novo ustanovljena bralna društva v okolici, tako n. pr. bralno društvo v Podvincih, ustanovljeno lanskega leta po gospodu Petroviču, v Krčovini po čast. gospodu Gomilšaku, bogoslovcu v Mariboru, ter še bralna društva na Hajdinu, pri sv. Urbanu, pri svetem Marku itd.

Jezik.

Ptuj je na meji, kjer se ločijo ljudstva v jeziku, šegah in obleki. Zato se okoličani na južno in zahodno stran bližajo Kranjcem, na severno in vzhodno stran pa Hrvatom in oger-skim Slovencem. Kakor v šegah in obleki, tako je tudi v jeziku: ravno tukaj se srečuje dvojno narečje, panonsko in noriško ali karantansko. Ta razloček je bil po mnenju učenjakov že v 9. stoletju.

Kakor trdè nekateri zgodovinarji in jezikoslovci, bila je ravno Panonija zibelka cirilometodijskemu staroslov. obredu. Miklošič piše leta 1874.: „Altslovenische formenlehre in paradigm“: „Okoli srede devetega stoletja se je cerkveno slovstvo v slovanskem jeziku ustano-vilo v Panoniji in samo v Panoniji.“¹⁾ Goričani ali panonski Slovenci so ohranili samoglasnike in soglasnike najjasneje, pa tudi končnice pri sklanjanju. Tako n. pr. se izgovarja *u* kot nemški *ü*, *duh* glasi se *düh*, *ura* — *üra*, *kruh* — *krüh*, *kup* — *küp* itd., jednako Ribničanom na Kranjskem. Deležnik minulega časa izmeta v govoru zobnik *d*, *t* pred *l*-om, tako govoré: *pala*, *plela*. Namesto *sem* bil pravijo *sem bia* ali *bio*; *maša* — *meša*.

Pravilneje govori prebivalstvo na Dravskem polju, samo da se pri njih besede v govoru natezujejo, česar pri Goričanih ni. Haložan pa skoro bolj poje, kakor govori.

¹⁾ Zgodovina slovenskega slovstva I. zv. Sp dr. K. Glaser, str. 37.

Nevesta Ančika.

(Narodna pesem iz ptujске okolice.¹⁾)

Ančika po ganjki šetala
Na visoke linje gledala,
Na visoke linje gledala,
Sivo meglico zagledala.

Oča! Oča! ljubi oča Vi!
Po polju se meglica kadi,
Ančika, Ančika, ljuba hči!
To pa meglica se ne kadi.

To ni nekakšna meglica,
To je konjska sapica:
To se pelja tebi v ogledi
Cara turškega najmlajši sin.

Tam boš se po gradi šetala,
Srebro no zlato pobirala;
Slodej naj vzame turške grade —
Vse turške grade, žolte zlate.

¹⁾ Iz „Steiermärkische Zeitschrift“ IV. Jahrg., I. H., Graz 1837, pod naslovom „Volkslieder der steiermärkischen Wenden“ predstavljene na nemško, pod črto pa je slovenski tekst.